

УДК 111.1(477.81/82)

ПЕРСПЕКТИВИ РЕЛІГІЙНОГО БУТТЯ ВОЛИНСЬКОГО РЕГІОНУ

Булига І.І.

Рівненський державний гуманітарний університет

Сучасний світ знаходиться у стані стрімкого відходу від попереднього світогляду. З цієї точки зору, релігія на сьогодні знаходиться у критичній ситуації, виходом з якої не є пошук альтернативи постмодерну чи його заперечення, а усвідомлення і прийняття незворотності змін у світогляді і породженої цим духовної ситуації. Таким чином, зміни у свідомості людей суттєво впливають на християнство, що у дослідженні перспектив релігійного майбутнього Волинського регіону набуває особливої ваги. У цьому регіоні формується власна регіональна релігійна, духовна культурна традиція. Вона, безумовно, має християнське забарвлення, проте в умовах глобалізації та постмодерну, релігійної свободи та плюралізації релігійного життя набуває якісно нової специфіки. Відтак регіональна конфесійна модель Волині є системою різних релігійних об'єднань, в якій домінує православ'я. Актуальними проблемами в регіоні є відсутність, насамперед, стійкого діалогу між представниками православних конфесій, що призводить (ця тенденція буде зберігатися) до виникнення конфліктних ситуацій. Останній факт поряд з активною соціальною діяльністю сприятиме «протестанізації» Волинського регіону.

Ключові слова: постмодерн, Волинський регіон, релігійна сфера, християнство, конфесії.

Постановка проблеми. Складні внутріконфесійні процеси, що відбуваються в усіх без винятку релігіях України, пов'язані з глобальними змінами сфер духовного життя. Це, зокрема: розвал колоніальної і тоталітарної систем, міграція зі Сходу і Півдня на Захід і Північ, евангелізація та ісламізація певних країн і ареалів. Як наслідок, католицизм втрачає свої позиції в Європі та Латинській Америці, проте набуває дедалі більш відчутної ваги в Африці; пізньопротестантські конфесії активізують свою діяльність на усіх континентах; іслам змінює конфесійний ландшафт своєї присутності та розширює географію впливу. Поряд з ісламом, буддизм та індуїзм, окрім Азії, завдяки міграції сповідників, проникають в інші регіони світу, створюючи, на думку П. Яроцького, – «замкнені анклавні своїх спільнот, які не піддаються культурній та релігійній асиміляції в країнах своєї міграції» [7, с. 28]. Нині Україна відчуває вплив мегатенденцій світового релігійного розвитку. У такій динаміці особливої ваги набуває розгляд проблем, пов'язаних з перспективами функціонування конфесійного середовища як загальносвітового, так і регіонального масштабів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ступінь наукової розробленості даної проблеми на сьогодні аж ніяк не можна назвати вичерпною. Зокрема загальносвітотіві та загальноукраїнські тенденції релігійного майбутнього досліджувались у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, посеред яких відзначимо В. Єленського, А. Колодного, П. Павленка, Л. Филипович, Ю. Чорноморця, П. Яроцького та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Здійснивши аналіз попередніх досліджень, нами встановлено, що актуальними залишаються питання регіонального релігійного розвитку, зокрема: Який вплив мають/набувають релігійні інституції Волині на суспільство? Чи наявність внутрішньоконфесійних/міжконфесійних проблем не призведе/призводить у майбутньому до формування «номінально» релігійного суспільства? Які конфесії найбільш часом будуть домінувати на релігійній мапі Волинського регіону? Адже, сильний регіоналізм був одним із важливих

чинників української історії та нині залишається потужним резервом саморозвитку територіальних соціумів. Під таким оглядом, нова суспільно-політична роль регіонів вимагає дослідження у максимально широкому міждисциплінарному контексті і нагальних проблем релігійного розвитку в локальному вимірі, індивідуалізованому певним культурно-історичним ландшафтом. Окрім того, у проблемному розрізі нашої теми не варто випускати з уваги і той факт, що глибокі суспільні трансформації транзитних суспільств справили надзвичайний вплив на розвиток релігійно-конфесійної сфери регіонів.

Відтак метою дослідження постає аналіз перспектив релігійного буття Волинського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах, коли специфічними рисами соціально-психологічного стану сучасного українського суспільства є тривожність, еkleктизм, плюралізм поглядів, злам старих стереотипів та заміна/пошук нових, нові світоглядні пріоритети, активізується пошук релігійних орієнтирів, які пов'язані здебільшого зі зміною релігійних парадигм, із новою епохою в їх розвитку (постіндустріальною, постхристиянською, постмодерною, інформаційною тощо). Відтак сучасний світ знаходиться у стані стрімкого відходу від попереднього світогляду. Таким чином зміни у свідомості людей суттєво впливають на християнство, що у дослідженні перспектив конфесійного майбутнього Волинського регіону набуває особливої ваги. У цьому регіоні формується власна регіональна релігійна, духовна культурна традиція. Вона, безумовно, має християнське забарвлення, проте в умовах глобалізації та постмодерну, релігійної свободи та плюралізації релігійного життя набуває якісно нової специфіки, на окремих тенденціях якої ми зупинимось детальніше.

По-перше, релігійна сфера не може залишатися осторонь від глобальних процесів сучасного світу. Таким чином із відкритістю світові Україна, а відтак і Волинський регіон відчули як його досягнення, так і проблеми. Тому позитивні набутки плюралізму та свободи совісті, вільного вибору власного світогляду стали не лише здобутком, але і серйозним випробуванням. І у цьому аспекті, на

думку О. Недавньої, після періоду «нав'язуваного єдино-правильного світогляду та державного атеїзму прийшли нові виклики. Серед них – відносини Церков, старих і нових, між собою, з владою, з атеїстами, інаквовірними, після підпільної діяльності чи «внутрішньої» еміграції – діяльність в суспільстві вільному» [3, с. 115].

Перед такими викликами постали віруючі та номінально віруючі, прихожани/віряни та ті, хто відносить себе до певної релігійно-церковної, духовно-культурної традиції Волинського регіону. Проте, попри міжконфесійні конфлікти, скандали в церковному середовищі, з усіх інституцій у свідомості пересічного волинянина Церква користується найвищим ступенем суспільної довіри.

По-друге, діяльність релігійних організацій Волинського регіону відбувається в певному полі політичних інтересів. Хоча релігійні організації де-юре не проводять власної політики, все ж де-факто виступають з підтримкою певних політичних сил, часто виконуючи функції арбітра стосовно політичного, в тому числі електорального вибору. Наголосимо, що у цьому контексті і надалі політику регіону розглядатиме релігію як засіб досягнення нерелігійної мети – в боротьбі за свій електорат вони будуть враховувати релігійні настрої виборців. А відтак і публічно демонструвати свою підтримку тієї чи іншої конфесії.

По-третє, тривають процеси збільшення посеред волинян тих, хто називає себе просто християнами. Такі умонастрої, за нашими спостереженнями, особливо іманентні в середовищі волинської інтелігенції. Тобто формується новий тип спільноти, яка ідентифікує себе насамперед з духовною певною єдністю, а не інституціональною релігією. Відтак, на думку Л. Филипович проходить об'єднання не загальним минулим, а на основі сучасних цінностей спільним майбутнім. Адже, «люди краще сприймають не інституціоналізовану, а духовну єдність, бо не потрібно відмовлятися від своєї автономії та самостійності, від звичаїв і традицій» [5, с. 62].

Зрештою, нині у самій Європі «християнство втрачає підґрунтя культурного чинника. Великі історичні християнські Церкви відчувають свою пригніченість через надмірну інституціоналізованість, інституційну регламентованість, і, найголовніше, відсутність живої віри» [7, с. 29]. П. Яроцький, цитуючи папу Бенедикта XVI, зазначає: «У минулих десятиріччях ще можна було знайти сенс християнства, об'єднуючий у спільноту цілі покоління, які вирости в тіні віри, що формувала культуру. Сьогодні, на жаль, маємо справу з драмою фрагментарності, спостерігаємо явище, коли люди номінально належать до церкви, ведуть спосіб життя суперечним з вірою. Проголошення Христа Спасителем світу сьогодні трудніше, ніж в минулому» [8, с. 103].

Апелюючи до пасторальних теологів, український релігієзнавець П. Л. Яроцький, вважає необхідним сьогодні для церкви кардинально змінити свою місію, щоб підняти свій авторитет, розширити суспільну присутність, стати соціальною совістю суспільства. «Саме тому, запропонований інший образ церкви, який є ні продовженням старого, ні закордонним запозиченням. Цей образ має спиратися на досвід пройдених років тоталітарного тиску, витримати випробу-

вання сучасності й бути відкритим до майбутнього. Тобто, йдеться про формування і становлення нового типу церкви майбутнього, яка могла б «вписатися» у сучасний світ секуляризму, релігійного індіферентизму, світоглядного релятивізму і практичного атеїзму [9, с. 273, с. 276].

Якщо з однієї сторони, глобалізація сприяє інтеграції духовного світу людства, з іншої – створює нові ресурси для суспільних трансформацій. Відтак християнство має реагувати на потреби часу і демонструвати свій «відгук» на «виклики» часу. І у цьому контексті кожна конфесія Волинського регіону не може не реагувати на соціокультурні трансформації сучасного світу, адже у зворотному випадку це буде загрожувати втратою для неї своїх послідовників. І перед Волинським регіоном, як і перед Україною в цілому, постає вибір «або вийти за «огорожу» своєї традиції, подивитися на себе з глобальної точки зору, вписати себе в світ, що змінюється, або зануритися у внутрішні проблеми власних конфесій» [5 с. 63].

По-четверте, ми можемо і говорити про те, що одним із головних трендів розвитку релігійності на Волині (як і в Україні) стає так звана релігійна конверсія, в результаті якої індивід втрачає традиційний конфесійний статус і набуває нових релігійних й квазірелігійних ідентифікацій. Тому, якщо мешканці Волинського регіону (як до слова й інших регіонів теж) все ж ідентифікують себе з належністю до певної релігійної традиції, вони не завжди розділяють її віровчення, приймають участь в її обрядах, є активними членами релігійної общини, переймаються її життям. За умов, коли великі групи людей отримують неефективну релігійну соціалізацію, суб'єктивна релігійність схильна бути різномірною, ніж організована релігійна діяльність [1, с. 149].

По-п'яте, іншим фактом вартим уваги є те, що саме православна релігійність нині часто носить декларативний характер. Кількість православних віруючих, які знають віроповчальні істини, повністю виконують релігійні практики (здійснення молитви, участь у богослужінні, причастя, сповідь), як показують наші спостереження, є не такою поширеною. З однієї сторони релігійну поведінку православного-віруючого Волині активізує психологічний клімат, коли «церковність» набуває рис соціально легітимізованої і заохочуваної поведінки людини. З іншої ж сторони, сучасний православний віруючий (причому таких є більшість у кількісному відношенні) не докладає жодних зусиль для регулярного відвідування храму, молитви, погано знає церковне учення. Його віра еклектична та номінальна. Причому перехід у групу традиційних віруючих з-поміж цієї когорти є малоімовірним та не чисельним і не показує вагомих змін у релігійній ситуації регіону [2, с. 135-136].

Окрім того, не можемо обійти і того факту, що в сучасну епоху постмодерну, православні віруючі, для того щоб зберегти власну ідентичність та відтворити її в нових, якісно інших соціокультурних умовах (відмінних від традиційного суспільства в якому формувалось православ'я) звертаються до так званих витоків релігії. Останнє призводить до розгортання у релігійній системі православ'я такого феномену як релігійний фун-

даменталізм. Соціальною базою православного фундаменталізму на Волині за нашими спостереженнями, є здебільшого жінки старшого покоління, в меншості – інтелігенція (в основному російськомовна). Проте прихильники радикального фундаменталізму у православ'ї на Волині складають незначну частину віруючих, але стабільну [2, с. 139-140]. Вважаємо, що така тенденція буде зберігатися і у недалекому майбутньому.

По-шосте, тенденцією релігійного розвитку кінця ХХ – початку ХХІ століття є активізація протестантських течій у Волинському регіоні та, відповідно, збільшення кількості віруючих-протестантів. Зрештою це дає підстави говорити про протестанізацію Волинського регіону. Ми вважаємо, що ця тенденція у найближче десятиліття буде домінантною.

Таким процесам сприяє: активне просування протестантизму зі сторони його послідовників; збіг протестантської етики та цінностей, що сприяють формуванню моделей поведінки у суспільствах з ринковою економікою; бажання реалізувати свою колективну суб'єктність (цей фактор успішно реалізується, насамперед, у протестантських общинах). Загалом протестантські віровчення носять глобальний характер. Адже вони універсальні за своєю ідейною суттю. Тому «ставка глобальної протестантської ідеології на масову культуру, молодіжну субкультуру, надзвичайна чутливість і гнучкість, емоційність і молодіжний стиль подання євангельської проповіді відповідно до вимог сучасності забезпечує в максимально короткий термін покрити для себе великі маси людей» [4, с. 268].

По-сьоме, і надалі найпроблемнішою точкою у міжконфесійних стосунках залишаються/залишатимуться міжправославні. Адже міжправославний конфлікт в сучасній Україні, а відтак і на Рівненщині мало схожий на традиційні релігійні конфлікти, що відбуваються за ustalеними моделями і в своїй основі є міжінституційними конфліктами. Ситуація у міжправославних відносинах України в цілому та Волинського регіону, зокрема, продиктована наявним конфліктом ідентичностей. У аспекті нинішніх реалій ідентичність православних різко поляризується.

Окрім того, не можемо не зважати на той факт, що у буденній свідомості пересічного волинянина переважно панують уявлення про канонічність тільки того православ'я, що знаходиться в єхаристійній єдності із РПЦ МП, а відтак всі інші православні – не благодатні і розкольничі. Підтриманню такого сприйняття сприяє і офіційна позиція РПЦ МП, яка зацікавлена не стільки в цінностях релігійного порядку, скільки у підтримці на належному рівні свого впливу на населення. І ці стереотипи здолати православної свідомості навіть складніше, ніж католикам, протестантам та віруючим інших віросповідань.

Безумовно, що такі кризові прояви в сучасному українському православ'ї потрібно оцінювати в контексті реальної релігійної, політичної, духовної ситуації в Україні. Самостійне значення цього міжцерковного конфлікту було б незначним, якби він не мав під собою суспільно-політичного ґрунту. Звичайно, такі непорозуміння не сприяють росту авторитету на міжнародній арені та сприйняття нашої держави міжнародним

співтовариством як рівноправного члена. Адже наявність духовного консенсусу в суспільстві є запорукою успішного вирішення багатьох економічних, політичних, соціальних проблем. З іншої ж сторони, навіть низка успішних країн не забезпечена від можливості розгортання конфліктів на релігійному ґрунті.

По-восьме, стверджувати те, що конфесійна карта Волинського регіону вже склалася, не можна. Якщо і навіть офіційна статистика декілька років поспіль демонструє нам відносно тогочасні дані. Проте, ми не можемо не помічати, що щороку на Волинських теренах з'являються нові течії. Зокрема, практичним виявом таких міркувань стала поява на Волині буддійської громади. І, хоча, звичайно, вона кардинально не вплинула на динаміку конфесійної присутності у регіоні, проте цей факт може, в майбутньому, стати прецедентом для поширення нових, нетрадиційних для регіону віросповідань.

До того, ж зважаючи на те, що у Волинському регіоні є достатня кількість внутрішніх переселенців, посеред яких вагома кількість кримських татар, думаємо, що, в майбутньому у цьому регіоні є всі перспективи для активного проникнення ісламу.

Отож, вважаємо, що в недалекому майбутньому буде зберігатися наступна класифікація релігійних об'єднань, зважаючи на їх організаційну структуру: жорсткі ієрархічні структури (Православні церкви, альтернативні православні об'єднання, католицькі церкви – РКЦ, УГКЦ), низка протестантських конфесій – Свідки Єгови, Адвентисти сьомого дня; нетрадиційні релігійні об'єднання – Церква Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони); союзи та об'єднання з широким автономією помісних общин – більшість протестантських конфесій – п'ятидесятники, баптисти; іудейські об'єднання; об'єднання мережевого типу без центрального підпорядкування – нетрадиційні релігійні течії та рухи.

По-дев'яте, зважаючи на те, що в епоху постмодерну інфосфера залишається одним із ключових сегментів людського буття, сфера релігійної діяльності не може відповідним чином реагувати на потреби часу. Відтак зміна умов функціонування релігії, що покликана до життя процесами модернізації суспільства, призводить до того, що релігійні дискурси все частіше презентуються через медійне поле, релігійна ідентичність конструюється в рамках тієї чи іншої форми медіатизації релігії, а релігійні структури, із-за їх включеності в безперервні комунікаційні потоки виявляються відкритими.

У цьому аспекті важливого значення набуває активне освоєння інформаційного простору традиційними релігійними організаціями. Саме через мережу Інтернет конфесії Волинського регіону здійснюють свою місіонерську діяльність, продукуючи нові форми релігійної поведінки: онлайн-церква, кібер-паломництво, кібер-молитва.

Висновки. Таким чином, кардинальні трансформації українського суспільства ХХ-ХХІ ст. ознаменували зміни і в релігійній сфері Волинського регіону. У цьому регіоні формується власна регіональна релігійна, духовна культурна традиція. Вона, безумовно, має християнське забарвлення, проте в умовах глобалізації та постмодер-

ну, релігійної свободи та плюралізації релігійного життя набуває якісно нової специфіки.

Сучасні реалії засвідчують, що релігія і Церква для населення цього регіону залишається/залишатиметься вагомим складовим способом його буттєвості. Причому регіональна конфесійна модель є системою різних релігійних об'єднань, в якій хоча і домінує православ'я, проте протес-

тантизм демонструє стійку та стабільну тенденцію активного росту. Хоча актуальними проблемами в регіоні є відсутність стійкого діалогу між представниками православних конфесій та політизація релігійного життя. Ці тенденції набувають особливої ваги, адже можуть, у майбутньому, призвести до виникнення конфліктних ситуацій на релігійному ґрунті.

Список літератури:

1. Булига І. І. Позаконфесійна релігійність в контексті соціокультурних процесів сучасної Волині / І. І. Булига // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – № 1-2 (13-14). – С. 145-149.
2. Булига І. І. Сучасний православний віруючий Волині: спроба релігієзнавчого аналізу / І. І. Булига // Андріївський вісник: історико-богословський щорічний журнал Рівненської Духовної семінарії Української Православної Церкви Київського Патріархату // Ред. кол.: кандидат богословських наук, ректор РДС прот. Віталій Лотоцький (гол. ред) [та ін.]. – Рівне, 2015. – № 4. – С. 134-141.
3. Недавніа О. Доля української ідентичності в умовах поліконфесійного світу / О. Недавніа // Релігія-світ Україна. Колективна монографія в 3-х книгах за науковою редакцією професорів А. Колодного і Л. Филипович. Книга III: Релігійні процеси в перспективі їх виявів // Українське релігієзнавство. – К., 2012. – № 61. – 550 с. – С. 112-133.
4. Павленко П. Стратегії конфесій і церков за умов глобалізації / П. Павленко // Релігія-світ Україна. Колективна монографія в 3-х книгах за науковою редакцією професорів А. Колодного і Л. Филипович. Книга I: Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу // Українське релігієзнавство. – К., 2010. – № 56. – 550 с. – С. 237-273.
5. Филипович Л. Трансформація функціональності релігії в сучасну добу: причини і наслідки / Л. Филипович // Українське релігієзнавство: науковий бюлетень. Релігія в проблемах її структури і функціональності / за наук. ред. А. Колодного, – К., 2016 – № 78. – С. 61-67.
6. Филипович Л. Неорелігійні процеси в контексті світового релігійного розвитку / Л. Филипович // Релігія – світ – Україна. Колективна монографія в 3-х книгах за науковою редакцією професорів А. Колодного і Л. Филипович. Книга III: Релігійні процеси в перспективі їх виявів // Українське релігієзнавство. – К., 2012. – № 61. – 550 с. – С. 91-104.
7. Яроцький П. Л. Кордони країн і кордони релігій / П. Яроцький // Релігія – світ – Україна. Колективна монографія в 3-х книгах за науковою редакцією професорів А. Колодного і Л. Филипович. Книга III: Релігійні процеси в перспективі їх виявів // Українське релігієзнавство. – К., 2012. – № 61. – 550 с. – С. 8-34.
8. Яроцький П. Нова «євангелізація церкви та світу» в секулярному контексті / П. Яроцький // Українське релігієзнавство: науковий бюлетень. Релігія в проблемах її структури і функціональності / за наук. ред. А. Колодного, – К., 2016 – № 78. – С. 100-107.
9. Яроцький П. Л. Релігієзнавство (Сучасні релігійні процеси у світі й Україні): підручник / Яроцький П. Л. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 442 с.

Булыга И.И.

Ровенский государственный гуманитарный университет

ПЕРСПЕКТИВЫ РЕЛИГИОЗНОГО БЫТИЯ ВОЛЫНСКОГО РЕГИОНА

Аннотация

Современный мир находится в состоянии стремительного ухода от предыдущего мировоззрения. С этой точки зрения, религия сегодня пребывает в критической ситуации, выходом из которой не является поиск альтернативы постмодерна или его отрицание, а осознание и принятие необратимости изменений в мировоззрении и порожденной им духовной ситуацией. Таким образом, изменения в сознании людей существенно влияют на христианство, что в исследовании перспектив религиозного будущего Волынского региона приобретает особое значение. В этом регионе формируется собственная региональная религиозная, духовная культурная традиция. Она, безусловно, имеет христианскую окраску, однако в условиях глобализации и постмодерна, религиозной свободы и плюрализации религиозной жизни приобретает качественно новую специфику. Поэтому региональная конфессиональная модель Волыни является системой различных религиозных объединений, в которой доминирует православие. Актуальными проблемами в регионе является отсутствие, прежде всего, устойчивого диалога между представителями православных конфессий, что приводит (эта тенденция будет сохраняться) к возникновению конфликтных ситуаций. Последний факт наряду с активной социальной деятельностью протестантов способствует «протестанизации» Волынского региона.

Ключевые слова: постмодерн, Волынский регион, религиозная сфера, христианство, конфессии.

Bulyga I.I.

Rivne State Humanitarian University

PROSPECTS FOR THE RELIGIOUS LIFE OF VOLYN REGION

Summary

The modern world is in a state of rapid departure from the previous outlook. From this perspective, religion today is in a critical situation, the release of which is not a search for alternatives of postmodern or its denial, but awareness and acceptance of irreversible changes in outlook and in spiritual situation, which is caused by this. Therefore, changes in human consciousness greatly affect Christianity, that in the study of religious prospects of Volyn region is of particular importance. In this region their own regional religious, spiritual and cultural tradition is formed. It definitely has Christian characteristics, but in circumstances of globalization and postmodern, religious freedom and pluralism of religious life acquires a qualitatively new specificity. Thus, the regional confessional model of Volyn is a system of different religious communities, in which dominates the Orthodox Church. Current problem in the region is primarily the lack of sustainable dialogue between the representatives of Orthodox denominations, what leads (and this trend will continue) to conflict situations. The latter fact, along with the active social activities will conduce to the spread of Protestantism in the Volyn region.

Keywords: postmodern, Volyn region, religious field, Christianity, confessions.